

USAMLJENOST SREDNJOŠKOLACA U DOMENAMA PRIJATELJSKIH, OBITELJSKIH I LJUBAVNIH ODNOSA

Prilog validaciji upitnika SELSA¹

VERA ČUBELA
MARINA NEKIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.923.5
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 2002-12-19

Received

U istraživanju sa skupinom od 483 učenika srednje škole iz Zadra primijenjena je Skala socijalne i emocionalne usamljenosti za odrasle (Social and Emotional Loneliness Scale for Adults, SELSA, DiTommaso & Spinner, 1993) kako bi se odredila razina usamljenosti u tri domene: prijateljstva, obitelji i ljubavne veze. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrditi mogu li se tri skale upitnika SELSA koristiti kao pouzdane mjere ovih aspekata usamljenosti i tijekom ovog perioda adolescencije.

Rezultati pokazuju da se skale socijalne usamljenosti i usamljenosti u obitelji mogu smatrati pouzdanim mjerama usamljenosti adolescenata u domenama prijateljskih veza i obitelji, dok čestice skale usamljenosti u ljubavi definiraju dvije međusobno nepovezane dimenzije, koje smo nazvali nezadovoljstvo aktualnim statusom i želja za intimnošću. Međutim, u nekim podskupinama ispitanika dobivene su značajne povezanosti između ovih dimenzija, čiji smjer ovisi o spolu, razredu i/ili aktualnoj involviranosti ispitanika u ljubavnu vezu. Obrazac korelacija između skala upitnika SELSA koji je dobiven u ovom uzorku, u skladu je s nalazima prethodnih istraživanja, koji sugeriraju da pretpostavka o valjanosti ovog instrumenta kao mjere Weissovih konstrukata socijalne i

¹ Rad je izrađen u sklopu istraživačkog projekta br. 0070002 "Samoevaluacija i samoregulacija osobnog razvoja u adolescentnoj i odrasloj dobi".

emocionalne usamljenosti nema odgovarajuću potporu u empirijskim podacima.

KLJUČNE RIJEČI: socijalna usamljenost, emocionalna usamljenost, adolescenti

Uvod

Usamljenost se često definira kao univerzalno ljudsko iskustvo koje je rezultat nedostatnih socijalnih odnosa koji ne zadovoljavaju socijalne potrebe pojedinca (Weiss, 1973, prema Peplau i Perlman, 1982) ili pak kao diskrepanca između željenog i ostvarenog socijalnog odnosa (Peplau i Perlman, 1982).

Premda se usamljenost javlja u svim periodima čovjekova razvoja, istraživanja pokazuju da je tijekom adolescencije i mlađe odrasle dobi relativno izraženija nego u ostalim periodima (Brehm, 1992; Čalušić, 1998; Goswick i Jones, 1982; Kokora, 1998; Marcoen i Goossens, 1993). Ovi se nalazi najčešće objašnjavaju u terminima specifičnih razvojnih zadataka tijekom ovih dvaju perioda. U adolescenciji je to postizanje emocionalne i ponašajne neovisnosti o roditeljima, te uspostavljanje novih prisnih veza s osobama izvan obiteljskog kruga (Lacković-Grgin i sur., 2001). Takve kulturalne zahtjeve mladi tijekom adolescencije internaliziraju i doživljavaju kao vlastite razvojne ciljeve. S tim u vezi povećava se njihov interes za oblikovanje prijateljskih i ljubavnih veza, koje, kad se ostvare, olakšavaju postizanje emocionalne neovisnosti o roditeljima, a pomažu i smanjenju anksioznosti nastale zbog individuacije i separacije od roditelja. Prijatelji i ljubavni partneri olakšavaju stjecanje neovisnosti o roditeljima i time što osiguravaju zajedničke aktivnosti, razmjenu mišljenja i osjećaja, te pružaju socijalnu potporu u situacijama stresa (Burhmester i Prager, 1995; Lacković-Grgin, 2000, prema Lacković-Grgin i sur., 2001). Neuspjesi u uspostavljanju prijateljskih i ljubavnih veza, odnosno poremećene intimne veze te gubitci prijatelja ili partnera predstavljaju stresna iskustva koja su najčešći uzrok usamljenosti u adolescenciji. Tome u mnogome doprinose i neadekvatne socijalne vještine (Goswick i Jones, 1982).

U spomenutim istraživanjima, kao i u istraživanjima usamljenosti općenito, kao mjera usamljenosti korištena je najčešće UCLA skala usamljenosti, koju su konstruirali Russell i suradnici (1980, prema Lacković-Grgin, 2002). Polazna pretpostavka bila je da, unatoč različitim mogućim uzrocima i manifestacijama, usamljenost predstavlja u osnovi jedinstveno

iskustvo koje može varirati po svom intenzitetu. Skala je pokazala zadovoljavajuće metrijske karakteristike, a predložena je i njezina kraća verzija, koja je uglavnom primjenjivana i u istraživanjima kod nas (npr. Čalušić, 1998; Lacković-Grgin i sur., 1998; Nekić, 1998).

Neka druga istraživanja, međutim, polaze od koncepcije usamljenosti kao složenog fenomena, kod kojeg se, na primjer, mogu razlikovati kognitivni, emocionalni, socijalni i ponašajni aspekt (model iskustva usamljenosti koji je 1990-ih predložila A. Rokach, v. Lacković-Grgin i sur., 1998) i koji može biti rezultat nezadovoljavajuće kvantitete i/ili kvalitete odnosa s drugima u različitim domenama, poput obitelji, intimnih veza, prijateljske mreže i šire grupe, odnosno zajednice (Schmitt i Kurdek, 1985). Sukladno tome, danas postoji nekoliko multidimenzionalnih mjera usamljenosti, koje omogućuju zasebnu procjenu različitih aspekata iskustva usamljenosti (npr. upitnik "Iskustvo usamljenosti" A. Rokach) i usamljenosti u različitim domenama (npr. "Diferencijalna skala usamljenosti", koju su konstruirali Schmidt i Sermat, 1976, prema Schmitt i Kurdek, 1985). Premda nalazi o povezanostima između pojedinih faceta usamljenosti koje mjere ovi multidimenzionalni instrumenti pokazuju da se doista može govoriti o usamljenosti kao jedinstvenom fenomenu, na opravdanost i važnost njihova razlikovanja upućuju, između ostalog, i nalazi o različitim obrascima dobnih razlika na mjerama pojedinih faceta. Tako su Lacković-Grgin i suradnici (1998) u primjeni upitnika A. Rokach u jednom heterogenom uzorku iz naše populacije utvrdili da su socijalni, kognitivni i ponašajni aspekti usamljenosti kod adolescenata izraženiji nego kod starijih ispitanika, dok je za prisutnost tjelesnih manifestacija vrijedilo obrnuto; na emocionalnoj komponenti, međutim, nije bilo dobnih razlika. Schmitt i Kurdek (1985) su u istraživanju sa skupinama studenata obaju spolova i starijih žena utvrdili da su odnosima s obitelji i širom zajednicom studentice nezadovoljnije od starijih žena, ali su istodobno zadovoljnije od njih svojim intimnim i prijateljskim vezama. Korištenje nezadovoljstva odnosima kao pokazatelja usamljenosti temelji se na shvaćanju da je usamljenost rezultat nezadovoljavajućih socijalnih interakcija u smislu da one ne zadovoljavaju osnovne socijalne potrebe (Lacković-Grgin i sur., 1998.).

Na istoj se postavci temelji i često citirana Weissova (1973, prema Russell i sur., 1984) koncepcija usamljenosti, čiji je fokus primarno na tipu potrebe ili konstelaciji potreba koje pojedinac percipira kao nezadovoljene u odnosima s drugima, a ne na tipu odnosa s drugima kao takvim. Weiss je identificirao šest takvih potreba ili tzv. socijalnih dobitaka (privrženost, socijalna integracija, prilika za brigu, potvrđivanje vlastite vrijednosti, pouzdani

oslonac i vođenje), koji mogu proizaći iz različitih tipova socijalnih odnosa. Da je tomu tako, pokazuje, između ostalog, jedno istraživanje koje su u skupini studenata proveli DiTommaso i Spinner (1997). Naime, pokazalo se da su procjene ostvarenosti svih gore navedenih dobitaka u negativnoj vezi s razinom usamljenosti u domeni obitelji, ljubavnih i prijateljskih veza. Pritom su predikciji usamljenosti u domeni prijateljstava značajno i nezavisno doprinosile procjene socijalne integriranosti, vođenja i privrženosti a usamljenosti u ljubavi procjene privrženosti i socijalne integriranosti, dok se za usamljenost u obitelji značajnim prediktorom pokazalo samo vođenje.

Kao mjere usamljenosti u ovom istraživanju DiTommaso i Spinner koristili su skale s upitnika SELSA (Social and Emotional Loneliness Scale for Adults; diTommaso i Spinner, 1993). Riječ je zapravo o jednoj modifikaciji istoimenog upitnika koji je tijekom 1980-ih korišten u nekim istraživanjima što su polazila od Weissove (1973, prema Russell i sur., 1984) distinkcije između usamljenosti koja je rezultat percepcije vlastite socijalne neintegriranosti, odnosno nedovoljne uključenosti u različite socijalne mreže kao što su prijatelji, susjedi, kolege, rođaci itd. (tzv. socijalna usamljenost) i usamljenosti zbog nepostojanja ili gubitka odnosa privrženosti, odnosno nezadovoljene potrebe za emocionalnom bliskošću i intimnošću u odnosima s drugima, poput partnera, članova obitelji ili prijatelja (tzv. emocionalna usamljenost). U analizama latentne strukture tog upitnika, kao i najnovije verzije koju su ponudili diTommaso i Spinner (1993), dosljedno se dobiva trodimenzionalna solucija, koja zapravo korespondira domeni ili tipu odnosa (obitelj, ljubavne veze i prijatelji). Sukladno tome, upitnik sadrži tri skale kojima se zasebno ispituje usamljenost u ove tri domene. Prema tumačenju njegovih autora, usamljenost u domeni prijateljstava reflektira konstrukt socijalne usamljenosti, a usamljenost u preostale dvije domene različite facete emocionalne usamljenosti.

Kao potvrda valjanosti ovih skala u mjerenju socijalne i emocionalne usamljenosti obično se navodi obrazac njihovih relacija s nekim drugim mjerama socijalne i emocionalne usamljenosti (npr. 1-itemske mjere socijalne i emocionalne usamljenosti koje su predložili Russell i sur., 1984). Taj obrazac, naime, pokazuje da skala socijalne usamljenosti u upitniku SELSA doista korelira prvenstveno s drugim mjerama socijalne usamljenosti, a skala usamljenosti u ljubavi s mjerama emocionalne usamljenosti; no, skala usamljenosti u obitelji je u neznačajnim ili pak slabim, ali podjednako visokim korelacijama s mjerama i emocionalne i socijalne usamljenosti (Cramer i Barry, 1999; DiTommaso i Spinner, 1993, 1997; Saklofske i Yackulic, 1989).

Ovaj zadnji nalaz dovodi u pitanje utemeljenost nekih tvrdnji da se skale na upitniku SELSA mogu smatrati ne samo zadovoljavajućim nego i superiornim (*sic*) operacionalizacijama konstrukata socijalne i, posebice, emocionalne usamljenosti (v., na primjer, Cramer i sur., 2000). Naime, uz već spomenute slabe, pa i neznačajne korelacije skale usamljenosti u obitelji s drugim mjerama konstrukta emocionalne usamljenosti (koje su između ostalog utvrdili i DiTommaso i Spinner, 1993), treba spomenuti da njezine povezanosti sa skalom usamljenosti u ljubavi iz upitnika SELSA (koja bi, prema tumačenju njegovih autora, trebala reflektirati isti konstrukt emocionalne usamljenosti) zapravo dosta variraju, u rasponu od relativno slabih (npr. .21 u istraživanju DiTommasa i Spinnera, 1993; i .19 u istraživanju Saklofske i Yackulic, 1989) do relativno visokih (npr. .75 u istraživanju Spinnera i Byersa, 1986, prema DiTommaso i Spinner, 1993).

Jedan faktor o kome visina tih povezanosti ovisi je, čini se, bračni status ispitanika. Naime, spomenuti obrazac relativno slabih povezanosti između skala usamljenosti u ljubavi i usamljenosti u obitelji dobiven je u istraživanjima sa skupinama studenata i odraslih samaca, dok su relativno snažnije povezanosti među njima, kao i općenito između svih skala ovog upitnika, dobivene kod ispitanika koji su u braku (Spinner i Byers, 1986, prema DiTommaso i Spinner, 1993). Drugim riječima, veza između usamljenosti u obitelji i u ljubavi i kod odraslih ovisi o tome jesu li referenti tih veza iste osobe (npr. bračni partner). Ako su obitelj i ljubavne veze za pojedinca distinktno domene odnosa, ne može se, očito, očekivati značajnija povezanost među mjerama usamljenosti u tim domenama.

No, slaba povezanost između usamljenosti u ove dvije domene ne mora potpuno invalidirati korištenje njihovih mjera u proučavanju usamljenosti. Kao što pokazuju primjene upitnika SELSA u skupinama studenata, njegove su skale homogene mjere usamljenosti u tri važne domene odnosa s drugima. Spomenuti nalazi o efektima bračnog statusa ispitanika na relacije među tim skalama sugeriraju da ovaj upitnik može biti osjetljiv na promjene u strukturi odnosa s drugima, kao i u funkciji koju imaju u zadovoljenju različitih potreba. Iz te perspektive, činjenica da je SELSA nominalno mjera usamljenosti za odrasle, ne bi trebala biti prepreka za njezinu primjenu u skupinama mlađih ispitanika. Uostalom, sve dosadašnje primjene modificirane verzije ovog upitnika koju su ponudili DiTommaso i Spinner (1993), provedene su u skupinama studenata.

Polazeći od ovih zapažanja, u istraživanju sa skupinom srednjoškolaca, čije rezultate dijelom prikazujemo u ovom radu, odlučili smo kao multidimenzionalnu mjeru usamljenosti koristiti upitnik SELSA. Pretpostavili

smo da bi SELSA mogla biti osjetljiva na procese restrukturiranja koji se tijekom ovog perioda događaju i u domenama odnosa s obitelji, prijateljima, kao i u ljubavi. Tako se, kao jedna od posljedica tog restrukturiranja u obiteljskim odnosima i ulogama, tijekom adolescencije povećava nezadovoljstvo i osjećaj usamljenosti u ovoj domeni (Marcoen i Goossens, 1993), pa bi se moglo očekivati da će s dobi i kod naših ispitanika rezultati na skali usamljenosti u obitelji pokazati tendenciju porasta. Što se tiče prijateljskih veza, opće je zapažanje da one u adolescenciji postaju prisnije, te, uz osjećaj pripadanja i integriranosti, uključuju i neke druge "dobitke", kao što su potpora, vođenje i potvrda vlastite vrijednosti (Schaffer, 1996). U upitniku SELSA ta je domena obuhvaćena skalom socijalne usamljenosti, koja se – barem intencionalno – fokusira na nezadovoljstvo i usamljenost u ovoj domeni zbog osjećaja neintegriranosti. Ako je tomu tako, ona ne bi trebala biti osjetljiva na neke faktore koji su povezani s prisnošću prijateljstava. Npr., djevojke u ovom periodu imaju prisnija prijateljstva (Brehm, 1992), pa bi, u prosjeku, trebale biti manje nezadovoljne i usamljene u tim vezama od mladića. No, mjera koja se fokusira na socijalnu usamljenost, na te spolne razlike ne bi trebala biti osjetljiva. Konačno, u ovom periodu uspostavljaju se i prve ljubavne veze. Premda ih mladi često opisuju kao najbližiji odnos, one tek u kasnoj adolescenciji po stupnju privrženosti, intimnosti i potpore koje pružaju "nadmašuju" veze s prijateljima i majkom (Adams i sur., 2001). Drugim riječima, nedostatak privrženosti ne bi trebao biti tako salijentan uzrok nezadovoljstva vezom i usamljenosti u ljubavi kod mladih na početku ovog perioda. Na skali koja se fokusira na nedostatak ove vrste dobika u ljubavnoj vezi, njihovi rezultati mogu stoga biti, u prosjeku, niži nego kod starijih ispitanika.

Ukratko, mišljenja smo da će provjere ovih pretpostavki, kao i analize metrijskih karakteristika upitnika SELSA, pružiti uvid u primjenjivost upitnika SELSA u proučavanju usamljenosti u srednjoškolskoj dobi i njegove osjetljivosti na karakteristike različitih tipova odnosa tijekom ovog perioda.

Metoda

U istraživanju su sudjelovala 483 učenika od I. do IV. razreda iz pet zadarskih srednjih škola (126 iz prvog, 138 iz drugog, 116 iz trećeg i 103 iz četvrtog razreda). Broj muških i ženskih ispitanika u pojedinim je razredima bio podjednak (ukupno 239 mladića i 240 djevojaka). Prosječna dob u cijelom uzorku iznosila je 16.1 godina ($\sigma=1.190$).

Kako je upitnik, uz suglasnost ravnatelja i predmetnog nastavnika, primijenjen tijekom redovite nastave, vodili smo računa da nitko od nastavnika za to vrijeme nije prisutan u učionici, te je prema prethodnom dogovoru nastavnik, nakon predstavljanja istraživača, napustio učionicu. Pretpostavili smo, naime, da će učenici koji ne žele sudjelovati u našem istraživanju u tom slučaju lakše izraziti svoje odbijanje. Nekoliko učenika je to i učinilo nakon što im je rečeno da je sudjelovanje ne samo anonimno nego i dobrovoljno. Onima koji su pristali sudjelovati pročitana je opća uputa o svrsi istraživanja, te sadržaju i načinu popunjavanja upitnika.

Taj je upitnik sadržavao pet instrumenata koji su primijenjeni u sklopu šireg istraživanja. Osim upitnika SELSA, za ovaj rad relevantni su još neki podaci, koji su prikupljeni u Upitniku općih podataka. Uz podatke o spolu, dobi i razredu, na jednom od pitanja u tom dijelu ispitanik je trebao odgovoriti da li je trenutno u ljubavnoj vezi (DA ili NE). Potvrđan odgovor na ovo pitanje dalo je 127 ispitanika. No, broj onih koji su na ovo pitanje odgovorili potvrdno i negativno, ne razlikuje se značajno s obzirom na spol ($\chi^2=.004$, $df=1$, $p=.95$) ili razred ($\chi^2=4.912$, $df=3$, $p=.18$), niti postoje značajne razlike u broju muških i ženskih ispitanika po pojedinim razredima koji su različito odgovorili na ovo pitanje ($\chi^2=5.573$, $df=3$, $p=.13$).

Kao mjera usamljenosti korištena je modificirana verzija upitnika SELSA, koju su razvili DiTommaso i Spinner (1993) a na hrvatski prevele autorice ovog rada. Kao i ranije verzije tog upitnika, ova se modifikacija sastoji od triju skala kojima se, zasebno, ispituju usamljenost u domeni prijateljskih odnosa (skala socijalne usamljenosti, 14 čestica, npr. *Imam prijatelja s kojim mogu podijeliti svoje mišljenje; Nemam prijatelje koji me razumiju*), u domeni obitelji (skala usamljenosti u obitelji, 11 čestica, npr. *Osjećam se sam kad sam sa svojom obitelji; Mojoj je obitelji doista stalo do mene*) i u domeni ljubavnih veza (skala usamljenosti u ljubavi, 12 čestica, npr. *Imam potrebu za bliskom ljubavnom vezom koju do sada nisam zadovoljio; Postoji netko tko želi svoj život dijeliti sa mnom*). Kao što se i iz navedenih primjera može vidjeti, sve skale sadrže i pozitivno i negativno formulirane čestice. Sam termin usamljenost ne spominje se ni u jednoj čestici.

U samom upitniku se ne koriste nazivi pojedinih skala, nego su sve čestice poredane jedna za drugom, kao jedinstveni upitnik. Pritom čestice sa skale socijalne usamljenosti slijede jedna za drugom, dok se čestice sa skale usamljenosti u ljubavi i u obitelji izmjenjuju međusobno, što reflektira pretpostavku autora da se ta dva niza čestica odnose zapravo na isti tip usamljenosti (emocionalna usamljenost). U našoj primjeni variran je i redoslijed

skala namijenjenih mjerenju socijalne i emocionalne usamljenosti, tako da je polovina ispitanika procjenjivala prvo tvrdnje na skali socijalne usamljenosti i zatim tvrdnje sa skala usamljenosti u obitelji i u ljubavi, a druga polovina ispitanika išla je obrnutim slijedom.

Na svim skalama ispitanik odgovara tako da procjenjuje stupanj svog slaganja s pojedinom tvrdnjom na skali procjene od sedam stupnjeva (1=uoopće se ne slažem, 7=potpuno se slažem). Ukupan rezultat ispitanika na pojedinim skalama određen je kao prosječna vrijednost procjena koje je dao na pripadajućim česticama. Kako se svi odgovori kodiraju u smjeru usamljenosti, veći rezultat na pojedinoj skali indicira veću usamljenost u datoj domeni.

Verzija upitnika SELSA, koja je korištena u ovom istraživanju, primijenjena je prethodno u nekoliko istraživanja sa skupinama studenata (Cramer i Barry, 1999; DiTommaso i Spinner, 1993, 1997). U tim primjenama sve njezine skale pokazale su zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije. Na primjer, di Tommaso i Spinner (1993) izvješćuju o vrijednostima Cronbachova alpha koeficijenta između .89 (skala usamljenosti u obitelji) i .93 (skala usamljenosti u ljubavi), a Cramer i Barry (1999) o vrijednostima između .90 (skala usamljenosti u obitelji) i .93 (preostale dvije skale). Korelacije među skalama su slabe do umjereno visoke (npr. .22 i .55 u istraživanju Cramera i J. Barry, 1999) i – barem u skupinama studenata – najizraženije između skala socijalne usamljenosti i usamljenosti u obitelji. Ostale relevantne podatke o karakteristikama ovih skala naveli smo u uvodnom dijelu.

Rezultati i rasprava

Prvi korak u obradi prikupljenih podataka bila je analiza latentne strukture i pouzdanosti pojedinih skala upitnika SELSA. Sve faktorske analize provedene su pod modelom zajedničkih faktora, s kvadriranim koeficijentima multiple korelacije kao procjenama komunaliteta i uz Kaiser-Guttmanov kriterij za određivanje značajnosti izlučenih faktora. Nakon toga analizirali smo efekte spola, dobi i aktualne involviranosti u ljubavnu vezu na rezultate na pojedinim skalama, kao i povezanosti između tih skala u cijelom uzorku i podskupinama ispitanika s obzirom na spomenute opće karakteristike. Važno je napomenuti da smo faktor dobi ovdje definirali razredom, te tako ovaj faktor u našim analizama ima četiri razine.

Skala socijalne usamljenosti

Tablica 1. Rezultati analize čestica i latentne strukture skale socijalne usamljenosti (N=483)

Čestica	M	σ	min	max	r_{IF}	r_{It}
1. Ono što je meni važno, ne čini se da je važno ljudima koje znam.	3,8	1,827	1	7	,26	,25
2. Nemam prijatelja koji dijeli moja stajališta.	2,1	1,639	1	7	,49	,47
3. Postoji krug prijatelja čiji sam ja dio.*	1,9	1,437	1	7	,55	,49
4. Moji prijatelji razumiju moje potrebe i razmišljanja.*	2,5	1,515	1	7	,73	,69
5. Uglavnom funkcioniram na istoj valnoj duljini s ljudima koje poznajem.*	2,6	1,469	1	7	,52	,47
6. Imam puno zajedničkog s ljudima koje poznajem.*	2,4	1,455	1	7	,57	,50
7. Imam prijatelje kojima se mogu obratiti za savjet.*	1,9	1,427	1	7	,70	,63
8. Sviđaju mi se ljudi s kojima se družim.*	1,8	1,257	1	7	,75	,66
9. Mogu računati na pomoć svojih prijatelja.*	1,8	1,259	1	7	,76	,68
10. Imam prijatelje s kojima mogu razgovarati o onome što me tišti u mom životu.*	2,2	1,573	1	7	,64	,57
11. Nemam prijatelje koji me razumiju.	2,0	1,611	1	7	,53	,52
12. Želio bih pripadati nekom krugu prijatelja.	4,1	2,322	1	7	,06	,06
13. Nisam zadovoljan prijateljima koje imam.	1,8	1,412	1	7	,60	,57
14. Imam prijatelja s kojim mogu podijeliti svoje mišljenje.*	1,9	1,455	1	7	,70	,61
<i>Ukupni rezultat na skali</i>	2,3	,898	1	6,1		
Svojstvena vrijednost					4,929	
% objašnjene zajedničke varijance					35,2	
Cronbach alpha					,84	

* - čestice koje se obrnuto boduju

Napomena: Ispitanikov ukupni rezultat na skali određen je kao prosječna vrijednost procjena koje je dao na pojedinim česticama.

U tablici 1 prikazani su osnovni deskriptivni statistici te rezultati analize latentne strukture i pouzdanosti skale *socijalne usamljenosti*. Kao što se može vidjeti, čestice ove skale definiraju zadovoljavajuće homogeni niz. Pritom 12 od 14 čestica ima zadovoljavajuće visoka (tj. veća od .30) zasićenja na izlučenom faktoru, kao i značajne (tj. veće od .30) nespuriozne korelacije s ukupnim rezultatom. Dok bi se odstupanje prve čestice na ovoj skali možda moglo još tolerirati, praktično nulto zasićenje i nespuriozna korelacija čestice br.12 jasno pokazuju da ona po svom sadržaju – barem u ovom uzorku ispitanika – ne pripada istom nizu. Razlog tome može biti što je ovo jedina čestica koja se *ne* odnosi na percepciju aktualnih odnosa s prijateljima, nego na ono što pojedinac može željeti – u ovom slučaju pripadati krugu prijatelja. Naši rezultati pokazuju da stupanj te želje ne mora biti povezan s percepcijom nezadovoljavajućih odnosa s prijateljima, pa bi u budućim primjenama ove skale ovu česticu trebalo možda preformulirati i - naglašavanjem spomenute uzročne veze - učiniti dijagnostičnom za usamljenost ili ju pak naprosto eliminirati. Naime, naše analize pokazuju da se pouzdanost skale socijalne usamljenosti time povećava na $\alpha=.88$, dok se eventualnom eliminacijom i čestice br. 1 pouzdanost skale ne mijenja ($\alpha=.88$). Stoga smo u našim daljnjim analizama koristili skalu s 13 čestica. U analizi njezine latentne strukture izlučen je jedan faktor sa svojstvenom vrijednošću od 4.921, koji objašnjava oko 38% zajedničke varijance njezinih čestica. Prosječni rezultat na ovoj skali kretao se u rasponu između 1 i 6.5 ($M=2.2$, $\sigma=.939$).

Iako individualni rezultati na ovoj skali, kao i na pojedinim česticama, pokrivaju uglavnom cijeli teoretski raspon procjena, njihova je raspodjela pomaknuta prema nižim vrijednostima, što sugerira da socijalna usamljenost, kako ju mjeri SELSA, za većinu naših ispitanika nije tako salijentno iskustvo. Međutim, u interpretaciji ovih rezultata u terminima osjećaja socijalne (ne)integriranosti, kao definirajućeg obilježja socijalne usamljenosti, trebalo bi voditi računa da se sve čestice na ovoj skali socijalne usamljenosti odnose na prijateljske veze i (ne)zadovoljstvo koje proizlazi prvenstveno iz percepcije njihove prisnosti i suportivnosti; relativno je mali broj čestica koje se odnose i na osjećaj zajedništva i pripadanja. Drugim riječima, upitno je može li se visok rezultat na ovoj skali interpretirati kao pouzdana indikacija nezadovoljene potrebe za socijalnom integracijom, jer on isto tako može biti posljedica procjene nedostatnog razumijevanja, potpore i prisnosti mreže prijateljskih odnosa.

U prilog ovom zaključku govori i naš nalaz da je prosječan rezultat na ovoj skali u našem uzorku značajno veći kod muških nego kod ženskih

ispitanika ($Mm=2.4$ i $Mž=2.0$; $t=4.237$, $df=345$, $p=.00$). U analizama na razini pojedinih čestica utvrdili smo da su prosječne procjene značajno ($p<.05$) veće kod mladića nego kod djevojaka na devet čestica (br. 4-11 i br.14), dok na ostalim česticama nije bilo značajne spolne razlike (svi $p>.05$). Na osnovi sadržaja ovih čestica može se zaključiti da su, u usporedbi s mladićima, djevojke, u prosjeku, sklonije procjeni da su dio mreže sebi sličnih drugih, u kojoj nalaze razumijevanje i potporu, ali se ne razlikuju u procjeni vlastite integritiranosti u mrežu prijatelja i zadovoljstva tom mrežom (usp. čestice br. 3 i 13). Dobivena razlika u skladu je s nalazima o manjoj prisnosti prijateljstava kod mladića nego kod djevojaka (Brehm, 1992; Duck, 1998; Schaffer, 1996; Valčić, 2000), što ponovo dovodi u pitanje valjanost ove skale kao mjere *socijalne* usamljenosti.

Dobivena spolna razlika u rezultatima na ovoj skali vrijedi jednako za sve razrede. Naime, u dvosmjernoj analizi varijance, u kojoj su testirani glavni i interakcijski efekti razreda i spola na rezultate na ovoj skali, interakcijski efekt nije bio značajan ($F=.170$, $df=3/471$, $p=.92$). Sukladno prethodno prikazanom rezultatu t-testa, glavni efekt spola pokazao se u ovoj analizi značajnim ($F=23.401$, $df=1/471$, $p=.00$). Glavni efekt razreda, međutim, nije bio značajan ($F=1.164$, $df=3/471$, $p=.32$). Izostanak ovog efekta pokazuje da prelazak u srednju školu, koji često implicira određene promjene u socijalnoj mreži, ne mora imati značajniji dugotrajniji efekt na osjećaj pripadanja, razumijevanja i potpore od strane prijatelja. Prema Marcoenu i Goossensu (1993.), osjećaj usamljenosti, koji se tijekom te tranzicije može pojaviti, obično je kratkog trajanja, te nestaje nakon nekoliko tjedana ili mjeseci. To bi moglo biti objašnjenje neznačajnog efekta razreda (tj. dobi) na rezultate na ovoj skali budući da je naše istraživanje provedeno tri mjeseca nakon početka školske godine.

Skala usamljenosti u obitelji

Tablica 2. Rezultati analize čestica i latentne strukture skale usamljenosti u obitelji (N=483)

Čestica	M	σ	min	max	r_{IF}	r_{It}
1.Osjećam se sâm kad sam sa svojom obitelji.	2,0	1,657	1	7	,60	,57
2.Nikome u mojoj obitelji nije stvarno stalo do mene.	1,6	1,419	1	7	,66	,62
3.Ne postoji nitko u mojoj obitelji na koga se mogu osloniti kad mi treba potpora i ohrabrenje.	1,9	1,649	1	7	,64	,62
4.Zaista mi je stalo do moje obitelji.*	1,5	1,244	1	7	,68	,51
5.Osjećam da doista pripadam svojoj obitelji.*	1,8	1,468	1	7	,71	,65
6.Želio bih da je mojoj obitelji više stalo do moje sreće.	3,4	2,257	1	7	,22	,21
7.Osjećam se blizak svojoj obitelji.*	2,0	1,435	1	7	,75	,70
8.Osjećam se dijelom svoje obitelji.*	1,7	1,274	1	7	,83	,77
9.Ni s kim u obitelji nisam blizak.	1,6	1,415	1	7	,61	,56
10.Moja mi je obitelj važna.*	1,5	1,251	1	7	,73	,65
11.Mojoj je obitelji doista stalo do mene.*	1,6	1,335	1	7	,81	,74
<i>Ukupni rezultat na skali</i>	1,9	,999	1	6,8		
	Svojevrsna vrijednost				4,920	
	% objašnjene zajedničke varijance				44,7	
	Cronbach alpha					,87

* - čestice koje se obrnuto boduju

Napomena: Ispitanikov ukupni rezultat na skali određen je kao prosječna vrijednost procjena koje je dao na pojedinim česticama

U tablici 2 prikazani su rezultati analiza koje su provedene za skalu usamljenosti u obitelji. Kao što se može vidjeti, u faktorskoj analizi izlučen je jedan faktor na kome 10 od 11 čestica ima relativno visoka zasićenja (.64 ili veća). Od tog generalnog obrasca odstupa samo čestica br. 6. Slično čestici br. 12 na skali socijalne usamljenosti, ova čestica također izražava ono što bi

pojedinac želio, ali – za razliku od spomenute čestice na skali socijalne usamljenosti – uključuje eksplicite i percepciju diskrepance između željenog i ostvarenog, što je u skladu s kognitivnim modelom usamljenosti (v. Peplau i Perlman, 1982). Iako bi se izbacivanjem ove čestice pouzdanost skale usamljenosti u obitelji povećala na .90, iz navedenog razloga odlučili smo ovu česticu zadržati i koristiti pri određivanju ukupnog rezultata na ovoj skali.

Kao i u prethodnoj analizi, procjene ispitanika na pojedinim česticama, kao i ukupni rezultati na ovoj skali pokrivaju gotovo cijeli teoretski raspon procjena. No, njihove prosječne vrijednosti uglavnom su bliže polu neslaganja, te pokazuju da se naši ispitanici, u prosjeku, zapravo uglavnom ne osjećaju usamljenima u svojoj obitelji. To vrijedi jednako za ispitanike iz svih razreda. Naime, u dvosmjernoj analizi varijance, u kojoj su testirani efekti razreda i spola na rezultate na ovoj skali, niti jedan efekt nije se pokazao značajnim (glavni efekt razreda $F=1.750$, $df=3/471$, $p=.16$; glavni efekt spola $F=.282$, $df=1/471$, $p=.60$; interakcijski efekt $F=1.343$, $df=3/471$, $p=.26$).

Na prvi pogled, izostanak efekta razreda čini se nesukladnim nekim zapažanjima da se tijekom adolescencije zadovoljstvo odnosima s obitelji reducira, kao rezultat restrukturiranja obiteljskih uloga i odnosa (Youniss i Smollar, 1985, prema Marcoen i Goossens, 1993). Međutim, kao što pokazuju rezultati jednog istraživanja usamljenosti adolescenata u različitim domenama, uključujući i domenu obitelji (konkretno: odnose s roditeljima), značajna promjena u razini nezadovoljstva i usamljenosti u ovoj domeni događa se zapravo neposredno prije perioda obuhvaćenog ovim istraživanjem (Marcoen i Goossens, 1993). U prilog ovom objašnjenju govori sadržajna usporedba skale kojom je u tom istraživanju mjerena usamljenost u ovoj domeni i skale usamljenosti u obitelji u upitniku SELSA. Naime, obje skale uključuju čestice koje se odnose na osjećaj pripadanja, prihvatanja, razumijevanja i potpore od strane obitelji. Premda Spinner i DiTommaso (1993) smatraju da se zajednička varijanca ovih čestica može interpretirati u terminima privrženosti i (ne)postojanja emocionalne usamljenosti, postojeći nalazi ne pružaju jasnu potporu takvu tumačenju i sugeriraju zapravo da ova skala podjednako, a možda i više, reflektira zadovoljenje nekih drugih potreba, posebice vođenja (DiTommaso i Spinner, 1997).

*Skala usamljenosti u ljubavi*Tablica 3. *Rezultati analize čestica i latentne strukture skale usamljenosti u ljubavi (N=483)*

Čestica	M	σ	min	max	VRX		r_{it}
					1	2	
1. Važan sam dio nečijeg života.*	2,3	1,641	1	7	,20	-,03	,15
2. Imam ljubavnu vezu u kojoj s partnerom dijelim najskrovitije misli i osjećaje.*	4,9	2,283	1	7	,78	,04	,60
3. Postoji netko tko želi svoj život dijeliti sa mnom.*	3,5	1,942	1	7	,54	-,02	,43
4. Imam potrebu za bliskom ljubavnom vezom koju do sada nisam zadovoljio.	4,5	2,116	1	7	,09	,71	,33
5. Želio bih da mogu reći nekome u koga sam zaljubljen da ga volim.	4,8	2,197	1	7	-,06	,58	,15
6. Imam ljubavnu vezu s osobom koja mi pruža podršku i ohrabrenje koje trebam.*	4,8	2,375	1	7	,84	,02	,63
7. Zateknem sebe ponekad kako čeznem za nekim s kim bih dijelio svoj život.	4,6	2,056	1	7	-,04	,58	,17
8. Zaljubljen sam u nekoga tko je također zaljubljen u mene.*	4,2	2,243	1	7	,71	,03	,56
9. Imam nekoga tko zadovoljava moje potrebe za bliskošću.*	3,3	2,067	1	7	,55	,13	,51
10. Postoji netko tko zadovoljava moje emocionalne potrebe.*	3,2	1,931	1	7	,54	,07	,47
11. U ljubavnoj sam vezi s osobom čijoj sreći ja doprinosim.*	5,0	2,208	1	7	,80	-,01	,59
12. Želio bih imati ljubavnu vezu koja bi mi pružila više zadovoljstva.	5,0	2,083	1	7	,09	,48	,25
Ukupni rezultat na skali	4,2	1,116	1,2	7			
Svojtvena vrijednost					3,394	1,431	
% objašnjene zajedničke varijance					28,3	11,9	
Cronbach alpha							,77

* - čestice koje se obrnuto boduju

Napomena: Ispitanikov ukupni rezultat na skali određen je kao prosječna vrijednost procjena koje je dao na pojedinim česticama.

Sadržaj i karakteristike čestica skale usamljenosti u ljubavi prikazani su u tablici 3. Kao što se može vidjeti, u faktorskoj analizi izlučena su dva faktora, koji zajedno objašnjavaju oko 40% zajedničke varijance ovog niza tvrdnji. Sve čestice osim br. 1 imaju značajna (tj. veća od .30) zasićenja samo na jednom faktoru. Prvi faktor definiraju pozitivno formulirane čestice, koje opisuju postojanje zadovoljavajuće ljubavne veze, dok drugi faktor definiraju negativno formulirane čestice, koje opisuju nepostojanje takve veze i želju da se to promijeni. Prema tome, u ovoj skupini ispitanika čestice skale usamljenosti u ljubavi definiraju dva različita, međusobno nepovezana niza koji reflektiraju osnovnu razliku između željenog i ostvarenog u ovoj domeni. Sukladno tome, ovi faktori mogli bi se označiti kao "nezadovoljstvo postojećim statusom u domeni ljubavnih veza" i kao "potreba za emocionalno zadovoljavajućom ljubavnom vezom".

S obzirom na to da čak 73% naših ispitanika prema vlastitom iskazu trenutno nema ljubavnu vezu, moglo bi se postaviti pitanje nije li dobivena solucija posljedica takve strukture našeg uzorka. Također, pitanje je koliko uopće ima smisla one koji nisu u vezi, pitati koliko su svojom vezom zadovoljni (posebice ako ih se prethodno pitalo da li su u vezi) i što onda njihovi odgovori na tim česticama zapravo znače. No, ovaj prigovor vrijedi, kako za naše, tako i za neka ranija istraživanja u kojima je ova ili neka ranija verzija ove skale usamljenosti primjenjivana u skupinama studenata i odraslih. U istraživanjima u kojima se ispitanike pitalo za aktualni status, navode se samo dobivene razlike u prosječnim rezultatima između dviju skupina (v. DiTommaso i Spinner, 1993); podataka o eventualnim razlikama u latentnoj strukturi ove skale u tim skupinama nema niti smo naišli na bilo kakva razmatranja te mogućnosti, kao ni značenja procjena koje na ovoj skali daju oni koji nisu u vezi. To što stariji adolescenti i odrasli imaju više iskustava u ovoj domeni, ne opravdava zahtjev da procjenjuju zadovoljstvo aktualnom vezom ako takve veze nemaju. Ovaj prigovor je kod našeg istraživanja možda salijentniji zbog toga što su ljubavne veze u periodu obuhvaćenom ovim istraživanjem ne samo rjeđe i obično kraće nego i kvalitativno drukčije, između ostalog površnije i manje intimne (Shulman i Kipnis, 2001).

Međutim, važno je napomenuti da u našem istraživanju aktualna (ne)involviranost u ljubavnu vezu nije utjecala na latentnu strukturu ove skale. U faktorskim analizama koje su provedene zasebno u skupinama onih koji jesu i onih koji nisu u ljubavnoj vezi, dobivene su dvodimenzionalne solucije, koje su komparabilne onoj koja je prikazana u tablici 3. Te se solucije u ove dvije skupine, međutim, razlikuju prema postotku objašnjene zajedničke varijance

(39% u skupini koja ima vezu i 20.2% u skupini koja nema vezu). Ova razlika rezultat je toga što faktor koji smo identificirali kao nezadovoljstvo postojećim statusom u domeni ljubavnih veza, objašnjava veći postotak varijance u skupini koja ima vezu (26.7%) nego u skupini koja nema vezu (18.1%); faktor koji smo identificirali kao potrebu za emocionalno zadovoljavajućom ljubavnom vezom, u obje skupine objašnjava jednak dio zajedničke varijance (12.3% u skupini koja ima vezu i 12.1% u skupini koja nema vezu). Jedna je mogućnost da je na česticama koje definiraju faktor nezadovoljstva postojećim statusom, u ovoj domeni manji varijabilitet procjena u skupini ispitanika koji nisu u vezi. Međutim, naše analize pokazuju da se ove dvije skupine ne razlikuju po varijabilitetu ovih procjena, nego samo po prosječnim vrijednostima koje su na svim česticama koje definiraju spomenuti faktor značajno niže kod onih koji su u vezi (svi $p < .01$). Isti smjer razlike dobiven je i na dvjema česticama koje definiraju faktor potrebe za ljubavnom vezom (čestice br. 11 i 13), no veličina te razlike je manja nego kod prethodno spomenutih čestica, što se reflektira i u nešto većoj razini značajnosti ($p = .02$). Konačno, na preostale dvije čestice koje definiraju faktor potrebe nije bilo značajne razlike između ovih skupina (za česticu br. 11 $p = .47$ i za česticu br. 13 $p = .28$).

Ovi rezultati u skladu su s nekim ranijim nalazima o negativnoj vezi između rezultata na ovoj skali i aktualne involviranosti u ljubavnu vezu, te broja ljubavnih sastanaka tijekom proteklog mjeseca (DiTommaso i Spinner, 1993). Važno je, međutim, uočiti da je ovo prvi nalaz o kompleksnijoj strukturi ove skale. Kao što smo već rekli, u prethodnim primjenama u skupinama starijih adolescenata redovito su dobivene jednodimenzionalne solucije. Kako se, k tome, dobivena dvodimenzionalna solucija pokazala stabilnom s obzirom na aktualnu (ne)involviranost u vezu, moglo bi se pretpostaviti da je ona odraz nekih karakteristika ljubavnih veza koje su tipične za srednjoškolsku dob (ali ne i za period koji nakon toga slijedi) i za interpersonalni identitet u ovom periodu. Naime, iako tijekom ovog perioda raste interes za ljubavne veze i iako, po nekim nalazima, njihova kvaliteta može varirati u rasponu od imaginarnih preko praktično prijateljskih do intimnih veza kraćeg ili duljeg trajanja (Shulman i Seiffge-Krenke, 2001), osjećaj identiteta u ovoj domeni interpersonalnih odnosa se u ovom periodu tek formira (Marcoen i Goossens, 1993). To je zapravo period stvaranja i testiranja preliminarnih identiteta u ovoj domeni, što se očituje, između ostalog, ne samo u kratkom trajanju i površnosti ovih veza nego i u usmjerenosti na sebe (uključujući pitanja u vezi s vlastitom privlačnošću, načinom na koji se treba ponašati prema partneru, kako na datu vezu gledaju drugi vršnjaci itd.) (Shulman i Kipnis, 2001). Drugim riječima, ove rane veze

nisu primarno u funkciji postizanja intimnosti (što je, zapravo, razvojni zadatak sljedećeg stadija), nego izgradnje jednog stabilnog identiteta u ovoj domeni. To može objasniti zašto dva faktora koja su izlučena u našoj analizi ove skale, imaju vrlo malo zajedničke varijance (korelacija između oblique faktora iznosi svega .09, tako da se u hijerarhijskoj analizi nije mogao kreirati stabilan faktor drugog reda). Ako prvi faktor reflektira ono što je u ovoj domeni ostvareno a drugi faktor ono čemu se teži, onda bi logično bilo da su ta dva faktora međusobno povezana. Solucija koju smo dobili sugerira da se tijekom ispitnog perioda procjene ostvarenog (prvi faktor) odnose na nešto drugo, što nije u neposrednoj vezi sa željom za intimnošću (drugi faktor). Kako sugeriraju jednodimenzionalne solucije dobivene u istraživanjima sa studentima, usamljenost u ljubavi kao posljedicu frustrirane potrebe za intimnošću (zbog nepostojanja veze ili njezine nezadovoljavajuće kvalitete) možemo očekivati tek onda kad zadovoljenje te potrebe postane i salijentna funkcija uspostavljanja ljubavnih veza.

U svakom slučaju, korištenje ukupnog rezultata na skali usamljenosti u ljubavi u našoj skupini ispitanika ne bi bilo opravdano. To pokazuju i rezultati analize pouzdanosti te skale, u kojoj zadovoljavajuće visoke nespuriozne korelacije s ukupnim rezultatom imaju sve čestice koje saturiraju prvi faktor i samo jedna čestica koja saturira drugi faktor; preostale tri čestice, kao i čestica br. 1 imaju niske nespuriozne korelacije. Iz tog razloga, odlučili smo u daljnjim analizama formirati dvije subskale, sukladno obrascima zasićenja na dva dobivena faktora. Tako smo u subskalu "nezadovoljstvo aktualnim statusom" uključili sve čestice koje značajno (tj. $>.30$) saturiraju prvi faktor, kao i česticu br. 1 koja na ovom faktoru ima relativno veće zasićenje nego na drugom faktoru. U drugu subskalu, koju smo nazvali "želja za intimnošću", uključili smo četiri čestice koje imaju značajna zasićenja na drugom faktoru. U zasebnim faktorskim analizama dobivene su jednodimenzionalne solucije koje objašnjavaju 42% (subskala nezadovoljstva aktualnim statusom) i 35% (subskala želje za intimnošću) zajedničke varijance njihovih čestica. Pouzdanost obiju subskala je zadovoljavajuće visoka (za subskalu nezadovoljstva aktualnim statusom $\alpha=.84$ i za subskalu želje za intimnošću $\alpha=.70$).

Na subskali nezadovoljstva aktualnim statusom rezultati naših ispitanika variraju u rasponu između 1 i 7, a prosječni rezultat u cijelom uzorku je oko središnje točke na skali procjene ($M=3.9$, $\sigma=1.445$). Oni koji su trenutno u vezi postigli su, u prosjeku, značajno niži rezultat od onih koji trenutno nisu u vezi ($M_{DA}=2.3$, $M_{NE}=4.5$, $t=-20.240$, $p=.00$). Rezultati na ovoj skali ovise također i o spolu ispitanika, kao i o njegovoj interakciji s faktorom involviranosti. Naime, u

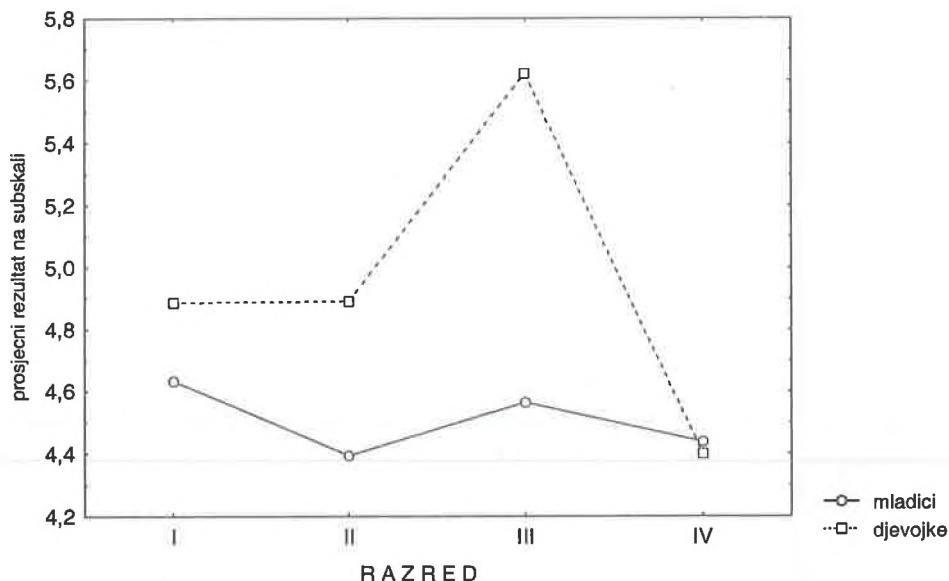
dvosmjernoj analizi varijance, u kojoj su testirani efekti ovih dvaju faktora na rezultate na ovoj subskali, uz njihove glavne efekte (za spol $F=9.847$, $p=.00$; za involviranost $F=421.162$, $p=.00$) značajnom se pokazala i njihova interakcija ($F=15.378$, $p=.00$). Dobivena spolna razlika odnosi se na značajno veće rezultate mladića nego djevojaka ($M_m=3.5$ i $M_ž=3.2$). Što se tiče interakcije, Schefféov test je pokazao da se mladići i djevojke koji nisu u vezi po svojim rezultatima, u prosjeku, zapravo ne razlikuju ($M_m=4.4$ i $M_ž=4.5$, $p=.88$), dok su u skupini onih koji jesu u vezi djevojke, u prosjeku, zadovoljnije vezom od mladića ($M_m=2.6$ i $M_ž=1.9$, $p=.00$). Dob ispitanika (koja je ovdje definirana razredom) nije imala značajnog efekta na rezultate na ovoj skali, niti sama po sebi, niti u interakciji sa spolom i/ili involviranošću u vezu (svi F omjeri značajni su na razini rizika većoj od 5%).

I na subskali želje za intimnošću glavni efekti spola i involviranosti u vezu pokazali su se značajnima (za spol $F=6.294$, $p=.01$; za involviranost $F=5.236$, $p=.02$), ali ne i njihova interakcija ($F=.078$, $p=.78$). Pritom su djevojke postigle veći rezultat od mladića ($M_m=4.4$ i $M_ž=4.8$), a oni koji nisu u vezi veći rezultat od onih koji jesu u vezi ($M_{DA}=4.6$, $M_{NE}=4.8$). Treba primijetiti da su sve ove vrijednosti nešto iznad središnje točke na skali procjene (u cijelom uzorku $M=4.7$, $\sigma=1.532$; raspon 1-7), što sugerira da je riječ o, u prosjeku, umjereno izraženoj potrebi, bez obzira na to da li je netko trenutno doista u vezi ili kojeg je spola.

Sukladno zaključcima izvedenim na osnovi obrazaca faktorskih zasićenja, između rezultata na ovim subskalama u cijelom uzorku, kao i podskupinama ispitanika s obzirom na to jesu li aktualno u vezi, nema značajne povezanosti (svi $p>.05$). Međutim, analize s obzirom na spol pokazale su da te povezanosti nema samo kod mladića ($r=-.07$, $p=.26$), dok je kod djevojaka dobivena slaba, ali značajna pozitivna veza ($r=.19$, $p=.00$). Daljnje analize u kojima je uzet u obzir i razred sugeriraju da se ova povezanost i kod djevojaka može očekivati tek pri kraju ispitnog perioda. Naime, u prva tri razreda općenito, kako kod mladića tako i kod djevojaka, korelacije između rezultata na ovim subskalama nisu značajne (svi $p>.05$). U četvrtom razredu u cijelom uzorku dobivena je značajna korelacija ($r=.22$, $p=.02$), ali zasebne analize s obzirom na spol pokazuju da kod mladića zapravo nema povezanosti ($r=.18$, $p=.28$), dok je kod djevojaka ona nešto iznad uobičajeno prihvatljive razine značajnosti od 5% ($r=.24$, $p=.06$).

Prema tome, sukladno našem prethodnom tumačenju značenja rezultata na ovim dvjema skalama, moglo bi se zaključiti da funkcija ljubavnih veza u zadovoljenju želje za intimnošću postaje salijentna tek krajem ispitnog

perioda, i to prvenstveno kod djevojaka. To bi bilo u skladu s općim trendom bržeg sazrijevanja djevojaka nego mladića (uključujući i intimnost, v. Marcoen i Brumagne, 1985) i može objasniti jedan zanimljiv efekt koji je dobiven u dvosmjernoj analizi varijance rezultata na skali želje za intimnošću sa spolom i razredom kao nezavisnim varijablama. U toj su se analizi značajnima pokazali svi efekti (glavni efekt spola: $F=10.263$, $p=.00$; glavni efekt razreda: $F=3.843$, $p=.01$; interakcija: $F=2.644$, $p=.05$). Pritom se efekt spola odnosi na značajno veći rezultat djevojaka nego mladića (4.9 vs. 4.5), a efekt razreda na značajno veći rezultat učenika trećeg nego učenika četvrtog razreda ($M_{III}=5.1$, $M_{IV}=4.4$, $p=.01$). Kao što se može vidjeti i sa slike 1, interakcijski efekt reflektira značajnu razliku između rezultata koje na ovoj skali postižu samo mladići i djevojke u trećem razredu ($M_m=4.6$, $M_ž=5.6$, $p=.05$), kao i činjenicu da se u funkciji dobi, odnosno razreda rezultati na ovoj skali kod mladića ne razlikuju značajno (svi $p>.05$), te da spomenuti efekt razreda vrijedi samo za djevojke, čiji je rezultat u trećem razredu ($M=5.6$) značajno ($p=.01$) veći nego u četvrtom ($M=4.4$). Ovaj porast želje za intimnošću kod djevojaka u trećem razredu može sugerirati da u tom periodu dolazi kod njih do određenih promjena u percepciji načina na koje se ta želja može zadovoljiti, uključujući i ljubavne veze, što bi moglo biti objašnjenje zašto je pozitivna veza između snage te želje i percepcije aktualnog statusa u ovoj domeni, kako ih mjere naše dvije subskale, dobivena tek u narednom periodu (tj. kod učenika četvrtog razreda).

* - veći rezultat na subskali indicira veću želju za intimnošću

Slika 1. *Prosječni rezultat mladića i djevojaka u pojedinim razredima na subskali želje za intimnošću**

Kao što smo već rekli, rezultati na ovoj skali ovise i o aktualnoj involviranosti u ljubavnu vezu; međutim, u interakciji sa spolom i/ili razredom ovaj faktor nije značajno utjecao na prosječne rezultate (sva tri F-omjera značajna su na razini rizika većoj od 5%). No, interakcija ovih faktora čini se moderira povezanost između tih rezultata i rezultata na skali nezadovoljstva aktualnim statusom. Kao što smo već rekli, u cijelom uzorku i podskupinama s obzirom na involviranost u vezu nema značajnih korelacija. Isto vrijedi i za mladiće ali ne i za djevojke, kod kojih postoji slaba pozitivna veza; no, kad se u obzir uzme i involviranost u vezu, i kod mladića postoji značajna ali *negativna* korelacija ako trenutno *nisu* u vezi ($r=-.26$, $p=.00$) (kod onih koji jesu u vezi, korelacija je praktično nulta; $r=.06$, $p=.63$).

Analize u kojima je u obzir uzet i razred pokazale su da ovaj obrazac vrijedi kod mladića u prva dva razreda: kod onih koji su u vezi, korelacije nisu značajne ($r_I=-.02$ i $r_{II}=-.07$, oba $p>.05$) a kod onih koji nisu u vezi, korelacije su značajne i *negativne* ($r_I=-.32$ i $r_{II}=-.26$, oba $p<.05$). U trećem razredu u obje skupine mladića dobivene su neznačajne korelacije, dok je kod mladića u

četvrtom razredu obrazac suprotan onome koji je dobiven u nižim razredima, tj. kod onih koji nisu u vezi, nema značajne povezanosti ($r=-.29$, $p=.12$), ali je kod onih koji jesu u vezi, korelacija značajna i pozitivna ($r=.64$, $p=.04$).

Sličan obrazac dobiven je u četvrtom razredu i kod djevojaka ($r_{DA}=.41$, $p=.06$; $r_{NE}=.17$, $p=.29$). U prethodnim razredima, međutim, korelacije su kod djevojaka uglavnom neznačajne, bez obzira na aktualnu involviranost u vezu. Jedini izuzetak su učenice drugog razreda koje imaju vezu i kod kojih je – slično njihovim vršnjacima koji nisu u vezi – dobivena negativna korelacija ($r=-.45$, $p=.05$).

Što pokazuju dobivene negativne korelacije između rezultata na ovim skalama? I da li je njihovo značenje isto kod onih koji jesu kao i kod onih koji nisu u vezi? Jedna je mogućnost da pad referirane želje za intimnošću u funkciji porasta nezadovoljstva aktualnim statusom reflektira način na koji se mladi suočavaju s nezadovoljavajućim statusom u ovoj domeni. Premda netko nije u vezi možda upravo zato što ne osjeća potrebu za intimnom vezom, moguće je i da u periodu kad se od njega očekuje da "ima nekoga", nepostojanje veze naprosto opravdava time što mu do toga zapravo nije ni stalo. Takvo objašnjenje ovih povezanosti vrijedilo bi za mlade mladiće (učenike nižih razreda) u našem uzorku, ali ne i za njihove vršnjakinje koje jesu u vezi. One se u aktualnoj vezi osjećaju zadovoljnije i, vjerojatno, manje usamljeno što je njihova želja za intimnošću manja. To samo po sebi dosta govori o prirodi tih ranih veza. Prema tome, naši rezultati sugeriraju da mladići i djevojke prolaze različit put do stadija u kome se veza s partnerom temelji na intimnosti i privrženosti. Ovaj bi zaključak, kao i stabilnost dobivenog obrasca korelacija trebalo, naravno, provjeriti u istraživanju s većim brojem ispitanika koji su u vezi.

Povezanosti među skalama upitnika SELSA

Tablica 4. *Korelacije između skala upitnika SELSA*

Skala	1	2	3 a	3 b
1. Socijalna usamljenost	-			
2. Usamljenost u obitelji	.44**	-		
3. Usamljenost u ljubavi:				
a) nezadovoljstvo aktualnim statusom	.19**	.10*	-	
b) želja za intimnošću	-.01	.05	.06	-

* - $p<.05$; ** - $p<.01$

U tablici 4 navedene su korelacije između rezultata na pojedinim skalama i subskalama upitnika SELSA. Uz izuzetak već spomenute relacije između dviju subskala na skali usamljenosti u ljubavi, u zasebnim analizama ovih relacija s obzirom na spol ispitanika i involviranost u vezu (serija testova značajnosti razlika među koeficijentima korelacije) utvrđeno je da nijedan od tih faktora ne utječe značajno na visinu ovih povezanosti (svi $p > .05$).

Kao što se može vidjeti iz tablice 4, sve su skale, osim subskale koja mjeri želju za intimnošću, u međusobno značajnim pozitivnim korelacijama. Izostanak povezanosti spomenute subskale sa subskalom nezadovoljstva aktualnim statusom u domeni ljubavi već smo prethodno komentirali; ostale, praktično nulte korelacije ove subskale pokazuju da je želja za intimnošću koju ona ispituje ograničena na domenu ljubavnih veza.

Što se tiče ostalih, značajnih povezanosti, dobiveni obrazac u skladu je s nekim prethodnim nalazima da skala usamljenosti u obitelji zapravo ne korelira visoko sa skalom usamljenosti u ljubavi (Cramer i Barry, 1999; DiTommaso i Spinner, 1993, 1997), premda bi obje, po mišljenju autora upitnika SELSA, trebale mjeriti tzv. emocionalnu usamljenost (DiTommaso i Spinner, 1993). Štoviše, u našem je uzorku skala usamljenosti u obitelji u većoj i ne baš niskoj korelaciji sa skalom socijalne usamljenosti, koja bi trebala mjeriti jedan drukčiji tip usamljenosti. Premda bi se dobivene relacije skale usamljenosti u obitelji sa skalom usamljenosti u ljubavi mogle pripisati specifičnoj strukturi skale usamljenosti u ljubavi u našem uzorku, činjenica da je cijeli obrazac ovih povezanosti u skladu s ranijim nalazima u skupinama starijih ispitanika, jasno pokazuje da je i valjanost skale usamljenosti u obitelji, a možda i skale socijalne usamljenosti, zapravo upitna. Kao što smo već rekli, analize njihova sadržaja jasno pokazuju da one pokrivaju funkcije ovih odnosa ne samo u zadovoljavanju potrebe za integracijom (u slučaju socijalne usamljenosti) ili za privrženošću (u slučaju emocionalne usamljenosti). To ne mora invalidirati njihovu primjenu u budućim istraživanjima, pod uvjetom da se ne koriste i ne interpretiraju kao dobre (kamoli superiorne!) mjere konstrukata socijalne i emocionalne usamljenosti, posebice u skupinama adolescenata. U svakom slučaju, i ova nova verzija upitnika SELSA zahtijeva provjeru svojih karakteristika u skupinama odraslih, kojima je upitnik zapravo nominalno i namijenjen.

Zaključak

U istraživanju koje je prikazano u ovom radu upitnik SELSA je, koliko je poznato, prvi put primijenjen u uzorku adolescenata srednjoškolske dobi. Pritom smo krenuli od zapažanja da, unatoč svom nazivu koji upućuje da je namijenjen ispitivanju socijalne i emocionalne usamljenosti kod *odraslih*, ovaj instrument sadrži čestice koje pokrivaju barem dvije domene odnosa (prijatelji i obitelji) koje su važne za doživljaj usamljenosti i kod mladih u ovom periodu.

Rezultati naših analiza pokazuju da njegove skale koje mjere usamljenost u tim domenama imaju u ovom uzorku latentnu strukturu i pouzdanost koje su komparabilne onima koje su utvrđene u prethodnim primjenama sa skupinama starijih ispitanika. Međutim, naši, kao i rezultati prethodnih primjena ovog instrumenta, upozoravaju na oprez pri interpretaciji rezultata na ovim dvjema skalama u terminima socijalne i emocionalne usamljenosti. Naime, socijalna usamljenost, određena česticama iz istoimene skale u upitniku SELSA, reflektira usamljenost zbog nezadovoljstva prijateljskom mrežom koje, međutim, može biti određeno ne samo percepcijom vlastite nedovoljne integriranosti (što bi bilo definirajuće obilježje Weissova konstrukta socijalne usamljenosti) nego i nedovoljne prisnosti tih odnosa, te nedostatka potpore i razumijevanja u njima.

Rezultati na skali socijalne usamljenosti u značajnoj su pozitivnoj vezi s rezultatima na skali usamljenosti u obitelji. To na prvi pogled ne iznenađuje jer je usamljenost ipak jedinstveni fenomen; no, relativna visina te povezanosti, kao i njihove relacije sa skalom usamljenosti u ljubavi, utvrđene u ovom kao i u prethodnim istraživanjima, nisu u skladu s pretpostavkom da skala usamljenosti u obitelji mjeri prvenstveno emocionalnu usamljenost. Analiza njezina sadržaja pokazuje da ona reflektira način na koji pojedinac percipira više važnih aspekata odnosa s obitelji, od osjećaja pripadanja do potpore i razumijevanja, čije neostvarivanje može biti uzrokom nezadovoljstva i usamljenosti, pa se kao takva, kompleksna ali homogena mjera usamljenosti u ovoj domeni, može preporučiti za daljnju primjenu.

Ključno ograničenje za primjenu upitnika SELSA kod adolescenata može biti skala usamljenosti u ljubavi. U našem uzorku čestice na ovoj skali definirale su dva jasno odvojena faktora, od kojih se jedan odnosi na nezadovoljstvo aktualnim statusom u ovoj domeni a drugi na želju za emocionalno zadovoljavajućom vezom, koja, čini se, nema veze s evaluacijom ostvarenog, nego reflektira snagu potrebe za intimnošću u odnosu s partnerom. Vrijednost naših nalaza u vezi s ovom mjerom jest posebice u tome što pokazuju da njezina

homogenost ovisi zapravo o stupnju u kome nezadovoljstvo u ovoj domeni ovisi o diskrepanci između željene i ostvarene intimnosti u odnosu s partnerom. Tijekom ispitanog razvojnog perioda usamljenost zbog nezadovoljstva aktualnim stanjem u ovoj domeni varira više-manje neovisno o toj želji za intimnošću. Čini se da tek pred kraj ovog perioda postizanje intimnosti postaje salijentna funkcija ljubavnih veza. Kako je do tada interes za ljubavne veze vjerojatno primarno u funkciji izgradnje vlastitog identiteta u ovoj domeni, usamljenost u ovoj domeni povezana je s aktualnom (ne)involviranošću u ljubavnu vezu, ali ne i sa snagom želje za stvaranjem odnosa privrženosti s partnerom. U pogledu dinamike ovih procesa, čini se, mladići i djevojke se razlikuju.

Literatura

- ADAMS, R. E., LAURSEN, B., WILDER, D. (2001): Characteristics of closeness in adolescent romantic relationships, *Journal of Adolescence*, 24, 353-363.
- BREHM, S. (1992): *Intimate Relationships*, London, McGraw-Hill.
- CRAMER, K. M., BARRY, J. E. (1999): Conceptualizations and measures of loneliness: a comparison of subscales, *Personality and Individual Differences*, 27, 491-502.
- CRAMER, K. M., OFOSU, H. B., BARRY, J. E. (2000): An abbreviated form of the social and emotional loneliness scale for adults (SELSA), *Personality and Individual Differences*, 28, 1125-1131.
- ČALUŠIĆ, M. (1998): Usamljenost, afilijativna motivacija i socijalne strategije u kasnoj adolescenciji, Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.
- DITOMMASO, E., SPINNER, B. (1997): Social and Emotional Loneliness: A Re-examination of Weiss' typology of loneliness, *Personality and Individual Differences*, 22(3), 417-427.
- DITOMMASO, E., SPINNER, B. (1993): The Development and Initial Validation of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA), *Personality and Individual Differences*, 14(1), 127-134.
- DUCK, S. (1998): *Human Relationships*, London, Sage.
- GOSWICK, R. A., JONES, W. H. (1982): Components of Loneliness During Adolescence, *Journal of Youth and Adolescence*, 11 (5), 373-382.

- KOKORA, L. (1998): Usamljenost: Razlike u iskustvu i uzrocima s obzirom na različite sociodemografske varijable, Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (2002): Kratka verzija UCLA skale usamljenosti, U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela i Z. Penezić (ur.): *Zbirka psihologijskih skala i upitnika (I)* (str. 77-78), Filozofski fakultet u Zadru.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PENEZIĆ, Z., ŽUTELIJA, S. (2001): Dobne i spolne razlike u samootkrivanju adolescenata različitim osobama, *Društvena istraživanja*, 3, 53, 341-363.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PENEZIĆ, Z., SORIĆ, I. (1998): Struktura iskustva usamljenosti mjerene upitnikom A. Rokach, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 37(14), 33-52.
- MARCOEN, A., GOOSSENS, L. (1993): Loneliness, attitude toward aloneness, and solitude: Age differences and developmental significance during adolescence. U: S. Jackson i H. Rodriguez-Tomé (ur.): *Adolescence and its social worlds* (str. 197-227). Hove, Erlbaum.
- MARCOEN, A., BRUMAGNE, M. (1985): Loneliness Among Children and Young Adolescents, *Developmental Psychology*, 21(6), 1025-1031.
- NEKIĆ, M. (1998): Usamljenost i samoća: njihovi korelati u kasnoj adolescenciji, Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.
- PEPLAU, L., PERLMAN, D. (1982): Perspectives on Loneliness. U: L. Peplau i D. Perlman (ur.): *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy* (str. 1-18), New York, John Wiley.
- RUSSELL, D., CUTRONA, C. E., YURKO, K. (1984): Social and emotional loneliness: An examination of Weiss' typology of loneliness, *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(6), 1313-1321.
- SAKLOFSKE, D. H., YACKULIC, R. A. (1989): Personality predictors of loneliness, *Personality and Individual Differences*, 10(4), 467-472.
- SCHAFFER, H. R. (1996): *Social Development*, Oxford, Blackwell Publishers.
- SCHMITT, J. P., KURDEK, L. A. (1985): Age and Gender Differences in and Personality Correlates of Loneliness in Different Relationships, *Journal of Personality Assessment*, 49(5), 485-496.
- SHULMAN, S., KIPNIS, O. (2001): Adolescent romantic relationships: a look from future, *Journal of Adolescence*, 24, 337-351.
- SHULMAN, S., SEIFFGE-KRENKE, I. (2001): Adolescent romance: between experience and relationships, *Journal of Adolescence*, 24, 417-428.
- VALČIĆ, D. (2000): Odnos afilijativne motivacije i prisnosti u prijateljstvu kod adolescenata, Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.

*Vera Čubela, Marina Nekić: HIGH-SCHOOL STUDENTS'
LONELINESS IN RELATION TO FRIENDS,
FAMILY AND LOVE PARTNERS
A Contribution to Validation of the SELSA*

S u m m a r y

In studying a group of 483 high-school students from Zadar, the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA, DiTommaso & Spinner, 1993) was administered to assess the level of loneliness in three domains: friendships, family, and romantic relationships. The main aim of the study was to examine if three scales of the SELSA could be used as reliable measures of these aspects of loneliness during this period of adolescence as well.

The results suggest that social and family scales can be considered as reliable measures of adolescents' loneliness in friendships and family, whereas items of romantic scale defined two unrelated dimensions, labeled dissatisfaction with actual status and desire for intimacy. However, in some subgroups, these dimensions were positively or negatively associated, depending on subjects' gender, grade level, and/or actual romantic involvement. The pattern of correlations among the SELSA's scales, obtained in this sample, is in line with the previous research findings, suggesting that the assumed validity of the SELSA in assessing Weiss' concepts of social and emotional loneliness, has no adequate support in empirical data.

KEY WORDS: social loneliness, emotional loneliness, adolescents